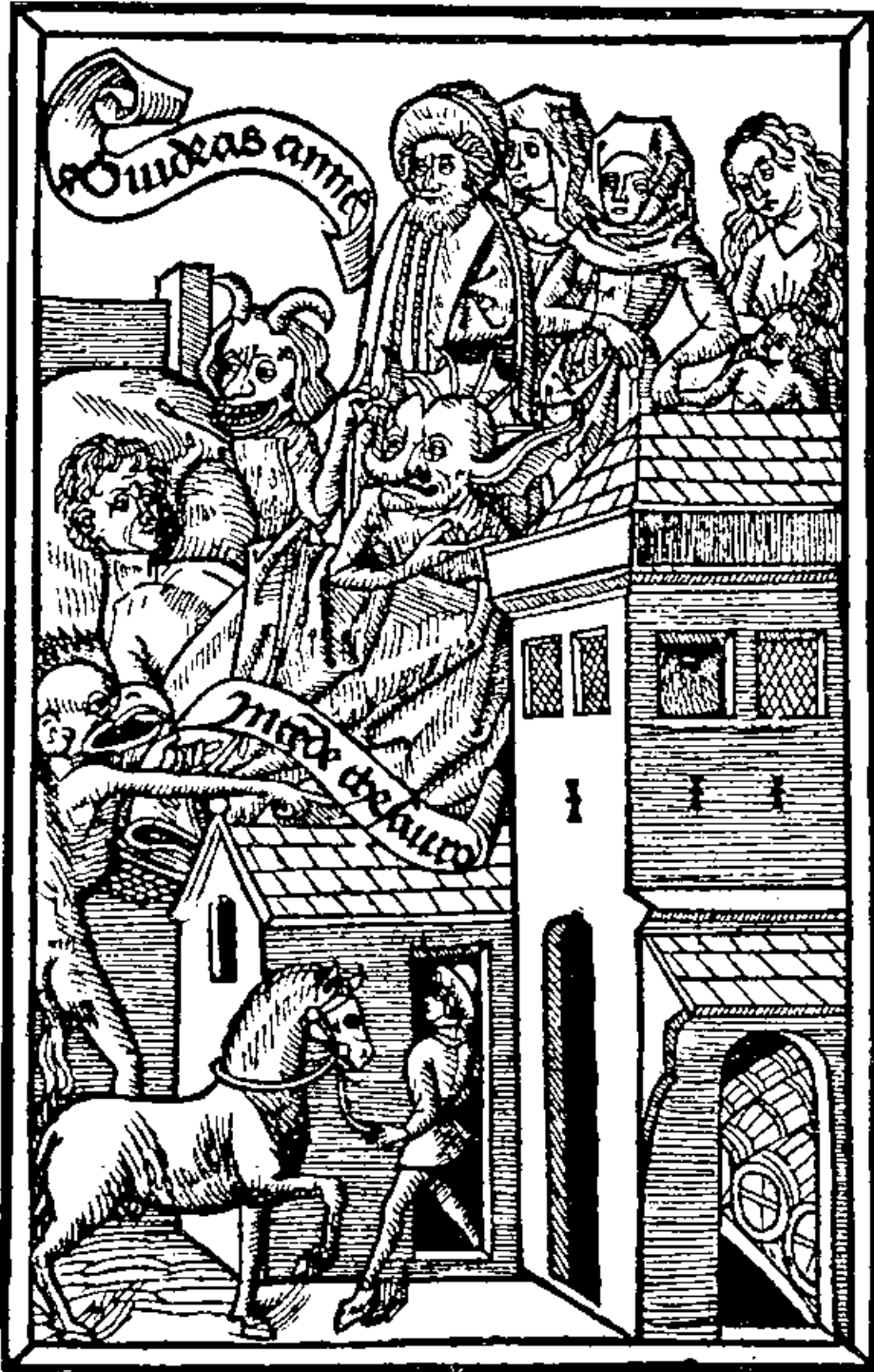

Ars moriendi

- Konsten att dö -

Måndagen den 24:e augusti kl 19 i Solna kyrka

Vanitatum vanitas,
 omnia sunt vana,
 Nil sub sole stabile
 in vita humana,
 velut fumus transiit
 gloria mundana,
 ista cur amplecteris
 O tu mens insana?

Si cæcus es an oculos
 tibi caligavit?
 Et apertis oculis
 cæcitas prostravit,
 Vel tuam dementiam
 furor induravit,
 Ista non consideras,
 neque cor expavit.

Dic miser homuncule
 quidnam cogitasti?
 Cuius erunt omnia
 hæc quæ congregasti?
 Ad caput reponitur
 tibi quod amasti?
 Nequaquam: sed possides
 id quod ignorasti.

Fåfångligheters fåfånglighet!
 Allt är fåfånglighet!
 Inget är stabilt
 i det mänskliga livet.
 Såsom rök förgår
 världslig ära.
 Varför omfamnar du den,
 O, du vansinniga själ?

Är du blind eller har ögonen
 på dig svartnat?
 Och med öppna ögon
 blindheten slängt dig till marken?
 Eller din demens
 blivit förhärdad av raseri?
 Det betänker du inte,
 och ditt hjärta bävar inte.

Säg, stackars lilla människa,
 vad tänkte du på?
 Vems kommer allt att vara,
 som du har ihopsamlat här?
 Skall det läggas vid huvudet
 ditt, det som du älskade?
 Ingalunda! Utan ägare
 blir den du inte kände.

Animam Diaboli rapiunt ad pœnas, Amici pecunias dividunt amœnas, Vermes carnem devorant simul atque venas, Res tua devolvitur ad manus alienas.	Djävlar tar själen och rövar bort till pinor. Vänner tar tillgångarna, de kära, och delar. Maskar äter upp köttet och samtidigt blodådrorna. Dina saker vältras över i främmande händer.
Uxori & liberis res tuas liquisti, Pro his miser animam tuam posuisti, Uxor ducit alium quem tu non novisti, Tui obliviscitur quam sic dilexisti.	Åt fru och barn lämnade du dina egendomar. Åt dessa, olycklige, själen din du lade. Hustrun hemför en annan som du inte kände, glömsk av dig, hon som du älskade så mycket.
Sic perit memoria tuorum filiorum, Ipsis succedentibus in prosperis bonorum, Gaudent cum gaudentibus, ut mos est eorum, It tui memoria cum sonitu verborum.	Så försvinner minnet av dina barn från dem som följer dessa. I goda (tillgångars) framgångar gläds de med de som gläds som deras sed är. Minnet av dig förgår som ljudet av ord.

(Piæ Cantiones 1582)

Dies Iræ brukar tillskrivas Tomas av Celano (franciskan, född omkr 1200 och död 1260-1270) och finns i manuskript från 1228. Det är en sekvens, en sång med parvisa verser avsedd att sjungas efter Alleluia till evangelieläsningen. Den har rykte om sig att vara ovanligt hemsk, vilket bidragit till både dess stora popularitet (Catholic Encyclopedia hävdade redan för 100 år sedan att det fann 234 engelska översättningar) och till att kyrkan utslutit den ur begravningsmässan. Texten har gett upphov till uttrycksfulla tonsättningar av Mozart, Verdi och många andra, och melodin brukar citeras, ibland skämtsamt, när onda makter eller domedag är å färde.¹

Dies iræ dies illa solvet sæclum in favilla teste david cum sibylla	Vredens dag, den dagen ² löser upp tiden i glödande aska, enligt vittnet David med Sibyllan.
Quantus tremor est futurus quando iudex est venturus cuncta stricte discussurus	Vilket darrande det skall bli när domaren skall komma för att krossa allt med lätt beröring.
Tuba mirum spargens sonum per sepulchra regionum coget omnes ante thronum	Tuban, spridande ett märkligt ljud genom regionens gravar, föser alla inför tronen. ³
Mors stupebit et natura cum resurget creatura iudicanti responsura	Döden stelnar till av skräck, så ock naturen när skapelsen står upp att stå till svars för den dömande.

1 Lyssna gärna på http://cdn1.libsyn.com/fsmpodcast/FSM_Podcast_029.mp3

2 Sefanja 1:15: “Dies iræ, dies illa” och 1:16: “Dies tubæ et clangoris”, som också utgör basen för en hymn som är äldre än sekvensen och därigenom säkerligen också en inspiration och förebild för den.

3 1 Thess. 4:16.

Liber scriptus proferetur
in quo totum continetur
unde mundus iudicetur

Den skrivna boken bärs fram,⁴
i vilken allt innehålls
varmed världen skall dömas.

Iudex ergo cum sedebit
quidquid latet apparebit
nil inultum remanebit

Så när domaren satt sig
skall allt dolt visa sig
(och) inget förbli ohämnat.

Quid sum miser tunc dicturus
quem patronum rogaturus
cum vix iustus sit securus

Vad skall jag stackare då säga,
vilken beskyddare tillfrågas
när knappt den rättfärdige är säker?

Rex tremendæ maiestatis
qui salvandos salvas gratis
salva me fons pietatis

(Du, det) skräckinjagande majestätets kung
som med nåd frälser de som skall frälsas,
fräls mig, fromhetens källa.

Recordare iesu pie
quod sum causa tuæ viæ
ne me perdas illa die

Kom ihåg, fromme Jesu,
eftersom jag är orsak till din väg,
att du inte förgör mig den dagen.

Quærens me sedisti lassus
redemisti crucem passus
tantus labor non sit cassus

Sökande efter mig, satte du dig, trött,
återlöste (mig) när du lidit korset.
Så mycken möda, låt det inte vara förgäves!

Iuste iudex ultionis
donum fac remissionis
ante diem rationis

Hämndens rättvise domare,
gör förlåtandets gåva
innan räkenskapens dag.

Ingemisco tamquam reus
culpa rubet vultus meus
supplicanti parce deus

Jag stönar som den anklagade.
Skuld rodnar mitt ansikte.
Skona den bönfällande, Gud!

4 Uppenbarelseboken 20:12, 15.

Qui mariam absolvisti
et latronem exaudisti
mihi quoque spem dedisti

Du som frikände Maria⁵
och lyssnade till rövaren,⁶
även mig har du gett hopp.

Preces meæ non sunt dignæ
sed tu bonus fac benigne
ne perenni cremer igne

Mina böner är inte värdiga,
men du, gode, var välvillig,
så jag inte förbränns i evig eld.

Inter oves locum præsta
et ab hædis me sequestra
statuens in parte dextra

Förestå en plats bland fåren
och skilj mig från getterna⁷
ställande (mig) i den högra delen.

Confutatis maledictis
flammis acribus addictis
voca me cum benedictis

När de fördömda tystats,
överlämnade åt de skarpa flammorna,
kalla mig med de välsignade.

Oro supplex et acclinis
cor contritum quasi cinis
gere curam mei finis

Jag ber, ödmjuk och nedböjd,
(med) hjärtat söndersmulat som aska:
“Utför verkställandet av mitt slut!”⁸

Lacrimosa dies illa
qua resurget ex favilla
iudicandus homo reus
huic ergo parce deus

Denna tårfyllda dag
på vilken, ur den glödande askan,
den anklagade människan skall dömas,
skona henne, Gud!

Pie iesu domine
dona eis requiem Amen

Fromme herre Jesu,
ge dem vila. Amen.

5 Bygger på en association mellan Joh. 8:3-11 och Luk 8:2, alternativt Luk 7:36-50.

6 Luk. 23:40-43

7 Matt. 25:31 ff

8 Här slutar antagligen sekvensen. “Lacrymosa” och “Pie Jesu” är i så fall separata tillagda sånger.

(Piæ Cantiones 1582:)

Scribere proposui
 de contemptu mundano
 Iam est hora surgere
 de somno mortis vano
 Zizaniam spernere
 sumto virtutum grano:

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

Ubi sunt qui ante nos
 in hoc mundo fuere?
 Venias ad tumulum
 si vis eos videre:
 Cineres & vermes sunt
 postquam computruere.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

In hoc mundo nascitur
 vir omnis cum dolore,
 Atque vita ducitur
 humana cum labore,
 Post extremum clauditur
 cum funeris mærore.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

Att skriva har jag föresatt mig
 om förakt för det världsliga.
 Det är redan dags att stå upp
 ur dödens tomma sömn,
 att rensa ut dårrepen⁹
 för att skörda dygdernas korn.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

Var är de som före oss
 i denna världen voro?
 Du får komma till graven
 om du vill dem se.
 Aska och maskar är (de)
 sedan de ruttnat.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

I denna värld föds
 var man med smärta
 och livet förs,
 det mänskliga, med möda.
 Efter det yttersta slutet, slutar det
 med begravningens sorg.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

9 Dårrepe - ogräset i Matt 13:24-30, 36-43 - kallas så eftersom den orsakar yrsel och förvirring. Den växte förut bland vete, och det var därför viktigt att rensa ut den. Se vidare om detta på http://en.wikipedia.org/wiki/Lolium_temulentum och <http://linnaeus.nrm.se/flora/mono/poa/loliu/lolitem.html>

Vita brevis, breviter
 in brevi finietur,
 Venit mors velociter
 & neminem veretur,
 Omnia mors surripit,
 & nulli miseretur.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

O si scires gloriam
 in regno beatorum,
 Nunquam dares animam
 ad vana mundanorum,
 Sed servires iugiter
 Rectori angelorum.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

O quam felices hi sunt
 qui cum Christo regnabunt,
 Facie ad faciem
 dum ipsum inspectabunt,
 Sanctus Sanctus Sabaoth,
 Domino proclamabunt.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

Livet är kort, kort
 skall det avslutas inom kort.
 Döden kommer snabbt
 och fruktar ingen.
 Döden bortrövar allt
 och har inte förbarmande med något.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

Å, om du visste äran
 i de saligas rike,
 aldrig gav du själen
 till det världsligas tomhet
 utan tjänade ständigt
 änglarnas ledare.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

Å, så lyckliga de är
 som med Kristus skall regera
 ansikte mot ansikte
 när de beskådar honom själv.
 Helig, helig, härförare
 ropar de åt Herren.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

O quam dolor flebilis
 a Christo separari,
 Et nunquam in numeris
 iustorum nominari,
 Sed semper in tenebris
 inferni cruciari.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

O si pœnam minimam
 sentiret damnatorum,
 Bene vim hic sufferes
 cunctorum tormentorum,
 Ut sic posses fugere
 dolores captivorum.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

Ibi nullam requiem
 acquirunt existentes,
 Nec lassantur Dæmones
 animas punientes,
 Quorum voces clamitant,
 Væ Væ æternaliter.

*Surge, surge, vigila,
 semper esto paratus.*

Å, vilken gråtande smärta
 att separeras från Kristus
 och aldrig till antalet
 rättfärdiga nomineras
 utan ständigt i mörkret
 i underjorden korsfästas.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

Å, om den minsta pina
 av de fördömda du kunde känna,
 gärna underkastade du dig då kraften
 i all slags tortyr
 om du på så sätt kunde fly undan
 de fångnas smärtor.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

Ingen vila där
 erhåller de som kommer dit,
 och inte tröttnar demonerna
 som bestraffar själarna
 vars röster skriker
 "Ve! Ve!" för evigt.

*Stå upp, stå upp, vaka,
 var alltid redo!*

(Ur Piæ Cantiones 1582. En liknande text finns i *Llibre Vermell de Montserrat* med annan melodi. Några strofer från denna sång har också lånats in i studentsången *Gaudeamus igitur*.)

*(Musik: Notker Balbulus, 800-tal,
text: KB Ms A96b, mitten av 1500-talet)*

Aff menniskiones arma uselheet bör hvar man att wetha:

Hvad hon war, hvad hon är, det giffver schriffthen tillkenne:
Stofft är hon, stofft war hon, thett måste hon igen att bliffwa.

Hwad hielper tå pråla, hwad hielper tå myket aff sig att hålla?
Hwad hielper tå braska¹⁰, hwad hielper tå skreppa¹¹ eller högfärdas?

Inthett hielper rikedom, inthet wysdom, gård, godz och wälde,
Uthan dödhen är allom wiss, then ingen kan undwika.

Huru haffver thett tillgåt, att wy alla dödth måste?

Spör tu mig ther om, så will iag ther aff seya:
effter som Gudh giffver sijn nådher.

Gud fader alzmechtig, himmelsk herre och konung,
Han skaffte menniskian effter sitt eghett belet¹²
och gaff henne lifff och en anda.

Men när menniskian skafft war,
war hon menlös,

och bleff satt i Paradis att bliffwa,

Och gud gaff them sina budord:

äth aff all trää,

men kom inthet wid thet iag förbiuder.

10 uppträda överdådigt, "show off".

11 skryta, skrävla.

12 Han skapade människan till sin egen avbild.

Men diefulen, som är then arga fula anda,
 kom och swek henne och förrådde,
 badh henne ätha aff thet trä gud hade henne nekat.
 Hwad skedde sådan hon hade ther aff äthit,
 miste hon thett goda gud henne loffva
 och igen fick döden som är syndennes rätta lön.

Men gud fader som är barmhertigh
 gaat¹³ ey lidha människiones förderffning
 Wthan loffva henne sin enda son
 som henne skulle igen att frelsa.

Så kom tå Jesus Christus then rätte herren
 nider aff himmelen hyt till werlden
 till att frelse then arma och usla människian,
 Och gaff sig sielff i then hårda bittra dödhen
 på thett wy som förtappat wore
 genom hans blodh och hårda död igen bliffve löste.

Alla the som nu tro på honom, the få wisselig thett ewiga liffvvet,
 Men alla the som icke troo på honom, the warde rättwist fördömda.

O tu Gudh, käre fadher,
 giff mig tin nåd, att iag kunne troo på honom.
 O tu milde Jesu Christe,
 sändt till mig then helge ande, then mig bewarar i then älendheet.

Gudi wari tack och loff,
 theslikes och Sonenom,
 sampt med then helge anda. Amen.

13 “gitte”, som på den här tiden böjdes “gitta, gaat, gitit”.

1.

Alle tingh på iordenne
 mödha oss och tvinga,
 ær doch wndersolene
 fåfengh mö och ringa,
 som en rök wår lefnadh är
 kan her snart försvinna
 werlden som wij haffuom kär
 gör oss allom blindha.

2.

Øgha hierta hugh och sin
 äre obehende
 ij thett godha mörk och blindh
 til thett wrånga wendhe
 inghen drager ij hiertat in
 thetta wårt ælendhe,
 hiulett löper snart om kringh
 döden är alles endhe.

3.

Arme man af mykin nödh
 segh migh tina tanckar
 huart will tu medh gullet rödh
 thett tu saman sanckar
 menar tu thett är ij nödh
 ett förvarat anckar
 Ney när thu äst Hädhan dödh
 annat byte wankar.

4.

Sielen iffrå tinom krop,
 in til pinan lendher
 alt titt godz och saman lop,
 byta tina frender,
 matkar ätha köttet wp,
 senor ben och tendher,
 ther tu sette til titt hop,
 går ij annans hender.

5.

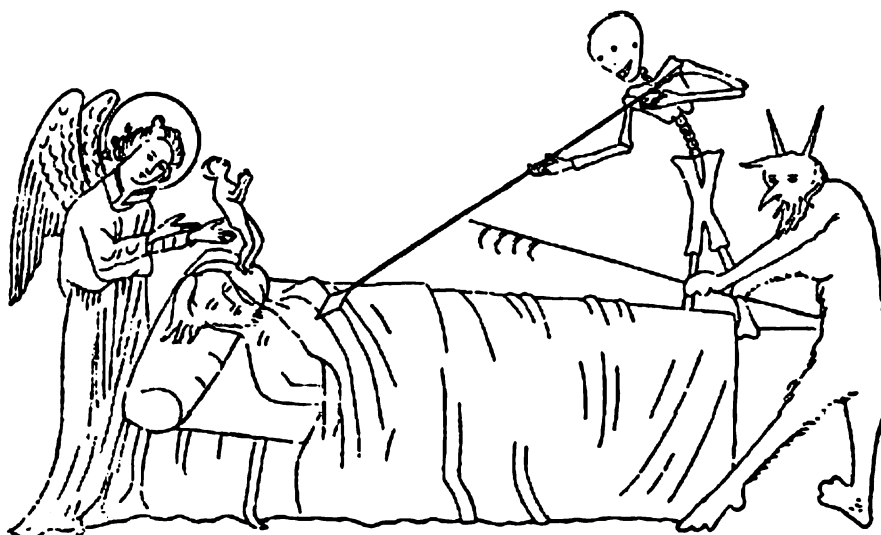
Hustrun och tin kära barn,
 först medh sorghen skenkte,
 iffrå sinom gråtth och harm,
 än til glædien lencte,
 hustrun tager en annan man,
 thet tu aldrig tenckte
 alt thett godha bruker han,
 som tu henne skenckte.

6.

Barnen som tigh woro kär,
 tagha gullet rödha,
 aff them est tu snarligh hær,
 glömdher medh them dödha,
 glädhias medh them gladhe är
 wtan sorgh och mödha,
 aff thin gotz och penningar
 haffua the sin födho.

7.

Will tu retslig wara klock
 och thett godha læra,
 haffuer tu iu altidh nogh,
 nær tu kan tigh nära
 haff ij allom tinom flok¹⁴
 spar tin hedher och ähre,
 Christi ordh och Salomons bock
 giffue oss then lære. Amen.

Efter Harald Olufssons visbok från 1572-1573 i Noreen och Meyer: *Valda stycken af svenska författare 1526 - 1732* s 33 f, Bröms Gyllenmärs visbok från 1615 - 1625 i *1500- och 1600-talens visböcker I* s 147, Kungliga Bibliotekets visbok i 16:o från slutet av 1500- eller början av 1600-talet i *1500- och 1600-talens visböcker II* s 98, och Kungliga Bibliotekets visbok i 8:o i ett parti från 1600-talet i *1500- och 1600-talens visböcker II* s 213, allt enligt Otto von Friesen: *En gammalsvensk dikt med regelbundet trokeiskt versmått* i *Samlaren* årgång 28, 1907 s 218 - 229 på <http://runeberg.org/samlaren/1907/0226.html> - 0237.html

Dödsmässan kallas också Requiem (“vila”) efter första ordet i första sången i mässan. Den har inte urkristna rötter utan har växt fram under medeltiden i association med Alla själars dag (eg. *Commemoratio omnium fidelium defunctorum*, “Hågkomst av alla trogna avlidna”) som firas den 2:a november, dagen efter Alla helgon.

Det finns inte någon enhetlig bild av döden i dödsmässan. Den äldsta är den att döden innebär en evig vila (*requiem æternam*), ett utslocknat tillstånd där man inte uppfattar någonting, och det är denna åsikt som kommer till uttryck i största delen av Gamla testamentet. Enligt denna syn på saken finns inte någon uppståndelse, och inget himmelrike som man kommer till efter döden. Den döde lever kvar i minnet, och det är därför man vårdar sig om minnet av den döde: *In memoria æterna erit justus*, “I evigt minne är den rättfärdige” sägs det i gradualet.

Enligt en annan syn på saken ligger man i samma drömlösa sömn, men i väntan på uppståndelsen, och det är denna åsikt som kommer till uttryck i största delen av Nya testamentet, och i *Dies iræ*. När man uppstår stiger man upp ur graven, givet att man tillhör de utvalda, annars eldas man upp som agnar och annat skräp (Matt. 3:12, Luk. 3:17). Tillhör man de lyckliga tillbringar man sedan resten av evigheten i paradiset, som är här på jorden efter att den är rensad från onda människor, och inte i någon himmelsk dimension. Parallellt med denna uppfattning finns ett differentierat dödsrike, när några får gå till vila med förfäderna, och några plågas i evig eld.

Slutligen finns en tidig medeltida uppfattning om ett transcendent himmelrike dit man inte kommer efter döden, men väl efter uppståndelsen, givet som sagt att man tillhör de utvalda. Det finns dock några som inte behöver vänta på uppståndelsen, och det är martyrerna, en slutsats man dragit av Apg 7:56 ihop med 7:59. Denna bild finns i *In paradisum*.

Ur dödsmässan

INTROITUS

(4 Esr 2:34-35)

*Requiem æternam
dona eis Domine
et lux perpetua
luceat eis.*

*Evig vila
ge dem, Herre,
och ständigt ljus
må lysa över dem.*

(Ps. 65:2-5)

Te decet hymnus, Deus, in Sion;
et tibi reddetur
votum in Ierusalem

Dig höves hymner, Gud, i Sion,
och dig skall återskänkas
offer i Jerusalem.

Qui audis orationem,
ad te omnis caro veniet
propter iniquitatem.

Du som hör bön,
till dig kommer allt kött
för dess missgärningar.

Etsi prævaluerunt
super nos impietates nostræ,
tu propitiaberis eis.

Och även om de varit mycket starka
över oss, våra försyndelser,
skall du vara nådig mot dem.

Beatus quem elegisti
et assumpsisti,
inhabitabit in atriis tuis.

Salig den du utvalt
och tagit emot,
den skall bo i dina salar.

Replebimur bonis
domus tuæ,
sanctitate templi tui.

Vi skall återfyllas av det goda
i ditt hus,
ditt tempels helighet.

TRAKTUS

Absolve, Domine,
animas omnium
fidelium defunctorum
ab omni
vinculo delictorum.

Et gratia tua
 illis succurente,
mereantur evadere
iudicium ultionis.

Et lucis æternæ beatitudine
 perfrui.

Lös, Herre,
själarna hos alla
trogna avlidna
från alla
försyndelsers bojor,

och efter att de bisprungits
 av din nåd
må de förtjäna att undgå
hämndens dom

och åtnjuta
 det ständiga ljusets lycksalighet.

OFFERTORIUM

Domine Iesu Christe,
Rex gloriæ
libera animas
omnium fidelium
defunctorum
de manu inferni
et de profundo lacu:

Herre Jesu Kriste,
Ärans Konung,
befria själarna
hos alla trogna
avlidna
från underjordens hand
och från den djupa sjön.

libera eas
 de ore leonis
 ne absorbeat tartarus,
 ne cadant in obscurum:
 sed signifer
 sanctus Michael
 repræsentet eas
 in lucem sanctam.

Befria dem
 från lejonets mun,
 så inte underjorden slukar dem,
 så de inte faller ner i mörkret,
 utan låt fanbäraren,
 den helige Mikael
 ställa fram dem
 i det heliga ljuset,

*Quam olim
 Abrahæ promisisti
 et semini eius.*

*som fordom
 du lovade Abraham
 och hans säd.*

Hostias et preces
 tibi Domine
 laudis offerimus:

Offer och bön
 - till dig, Herre -
 av lovsång frambär vi.

tu suscipe
 pro animabus illis,
 quarum hodie
 memoriam facimus:

Tag du emot (detta)
 för deras själar
 åt vilka idag
 vi gör hågkomst.

fac eas, Domine, de morte
 transire ad vitam.

Gör så att de, Herre, från döden
 kan gå till livet,

*Quam olim
 Abrahæ promisisti
 et semini eius.*

*som fordom
 du lovade Abraham
 och hans säd.*

KOMMUNION*(4 Esr. 2:35, 34)*

Lux æterna
 luceat eis, Domine:
 Cum sanctis tuis
 in æternum,
 quia pius es.

Det eviga ljuset,
 låt det lysa över dem, Herre,
 med dina heliga
 i evighet,
 ty du är from.

*Requiem æternam
 dona eis, Domine,
 et lux perpetua
 luceat eis.*

*Evig vila
 ge dem, Herre,
 och ständigt ljus
 må lysa över dem.*

Lux æterna
 luceat eis, Domine:
 Cum sanctis tuis
 in æternum,
 quia pius es.

Det eviga ljuset,
 låt det lysa över dem, Herre,
 med dina heliga
 i evighet,
 ty du är from.

NÄR KISTAN FÖRS UT

In paradisum
deducant te angeli
in tuo adventu
suscipiant te martyres
et perducant te
in civitatem sanctam
Jerusalem

In i paradiset
leder dig änglar.
Vid din ankomst
tar martyrer emot dig
och leder dig
in i den heliga staden
Jerusalem.

Chorus angelorum
te suscipiat
et cum Lazaro
quondam paupere
æternam habeas requiem.

Änglarnas kör
tar emot dig
och med Lasarus¹⁵
den en gång fattige
skall du ha evig vila.

In paradisum
deducant te angeli...

In i paradiset
leder dig änglar...

15 Alltså inte han som väcktes upp från de döda, utan den fattige mannen i liknelsen om den rike och den fattige mannen i Luk 16:19-31.

Sjög gjorde "*Pisces Dei*", Guds fiskar. I Nya testamentet finns en utvecklade fisksymbolik av osäkert ursprung: "Jag ska göra er till människofiskare" säger Jesus, och använder fisken som symbol vid flera tillfällen: "Med himmelriket är det också som när man lägger ut ett nät i sjön och får fisk av alla slag i det.", "Finns det någon far ibland er som ger sin son en orm när han ber om en fisk?", de underbara fiskafångena i Luk 5 och Joh 21 ("Den natten fingo de intet", ni vet) som handlar om hur man ska missionera, den mystiska fisken med silverpenning i munnen i Matt 17:27, eller när han utfodrar femtusen med fem bröd och två fiskar, resp fyrtusen med sju bröd och några fiskar.

Efter detta fick fisksymbolen en än större betydelse hos de kristna. Tertullianus sade c:a år 200 att vi kristna är små fiskar eftersom vi är födda i vatten, alltså pånyttfödda genom dopet. Och när man upptäckte att om man sade "Jesus Kristus, Guds Son, vår Frälsare" på grekiska, "Iesous Christos Theou Yios Soter" och tog första bokstaven i varje ord, så fick man ordet *Ichthys* som betyder "fisk", så var lyckan gjord. Eftersom ett grekiskt litet "a", alfa, ser ut som en liten fisk, och Jesus sade att han var "alfa och omega" så blev glädjen än större. De tidiga kristna i Rom lär således ha klottrat "lilla a" lite här och var, i katakomber och annorstädes.

Dessutom finns vi på <http://paradox.provocation.net/medeltid/index.htm>